

O'ZBEKISTONDA ICHKI TURIZM SALOHIYATIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

Aripova Madina Nazirjonovna

Toshkent Davlat Iqtisodiyot Universiteti

Magistrant

Email: madina2022973003@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda ichki turizm salohiyatidan foydalanish samaradorligini oshirish masalalari ilmiy-amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda ichki turizm rivojlanishining hozirgi holati, yillar kesimidagi o'sish dinamikasi hamda hududlar bo'yicha nomutanosibliklar aniqlangan. Statistik ma'lumotlar asosida ichki turistlar soni, ularning o'rtacha safar davomiyligi, xarajatlar tarkibi va turizm infratuzilmasi bandligi ko'rsatkichlari baholandi. Tadqiqot yakunida ichki turizm samaradorligini oshirish uchun turistik mahsulotlarni diversifikatsiya qilish, hududiy yondashuvni kuchaytirish va ichki bozor ehtiyojlariga mos boshqaruv mexanizmlarini joriy etish zarurligi asoslab berildi.

Kalit so'zlar: ichki turizm, turizm salohiyati, turizm samaradorligi, hududiy rivojlanish, turizm infratuzilmasi, turistik mahsulot, O'zbekiston turizmi.

Аннотация. В данной статье научно и практически анализируются вопросы повышения эффективности использования потенциала внутреннего туризма в Узбекистане. В исследовании выявлено текущее состояние развития внутреннего туризма, динамика роста в разрезе лет, а также диспропорции по регионам. На основе статистических данных были оценены количество внутренних туристов, их средняя продолжительность поездок, структура расходов и показатели занятости туристической инфраструктуры. В конце исследования была обоснована необходимость диверсификации туристических продуктов, усиления регионального подхода и

внедрения механизмов управления, соответствующих потребностям внутреннего рынка, для повышения эффективности внутреннего туризма.

Ключевые слова: внутренний туризм, туристический потенциал, эффективность туризма, региональное развитие, туристическая инфраструктура, туристический продукт, туризм Узбекистана.

Abstract. In this article, issues of increasing the efficiency of using the potential of domestic tourism in Uzbekistan are analyzed from a scientific and practical point of view. The study identified the current state of domestic tourism development, growth dynamics over the years, and disparities by region. Based on statistical data, the indicators of the number of domestic tourists, their average trip duration, the structure of expenses, and the employment of tourism infrastructure were assessed. At the end of the study, the need to diversify tourism products, strengthen the regional approach, and introduce management mechanisms that meet the needs of the domestic market to increase the efficiency of domestic tourism was substantiated.

Key words: domestic tourism, tourism potential, tourism efficiency, regional development, tourism infrastructure, tourism product, tourism of Uzbekistan.

INTRODUCTION Bugungi globallashuv sharoitida turizm iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri sifatida nafaqat tashqi valyuta tushumlari, balki hududiy rivojlanish, bandlik va ijtimoiy farovonlikni ta'minlashda ham muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ichki turizm milliy iqtisodiyot barqarorligini ta'minlovchi asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etiladi. Turizm nazariyasida ichki turizm mamlakat ichida aholining sayohat ehtiyojlarini qondirish, milliy madaniyatni mustahkamlash va hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarni kamaytirishga xizmat qiluvchi mexanizm sifatida talqin qilinadi. Jumladan, ichki turizm "turizm tizimining eng barqaror va kam tavakkalchilikka ega bo'lgan segmenti" ekanligi ta'kidlanadi¹.

Ichki turizm salohiyatidan samarali foydalanish masalasi ko'plab yetakchi olimlar tomonidan turizmning iqtisodiy samaradorligi bilan uzviy bog'liq holda

¹ Cooper, John. *Tourism: Principles and Practice*. 5th ed., Pearson Education, 2016.

o'rganilgan. Masalan, turizm iqtisodiyoti nazariyasida ichki turistlar oqimi mahalliy xizmatlar bozorini jonlantirishi, kichik va o'rta biznes rivojiga turtki berishi qayd etiladi. Hallning fikricha, ichki turizm "hududiy iqtisodiy multiplikator ta'sirini kuchaytiruvchi va infratuzilma samaradorligini oshiruvchi asosiy omil"². Ushbu yondashuv ichki turizmni faqat dam olish vositasi emas, balki iqtisodiy boshqaruv instrumenti sifatida ko'rishga imkon beradi.

Zamonaviy tadqiqotlarda ichki turizmning barqaror rivojlanishdagi o'ri alohida ta'kidlanadi. Xususan, barqaror turizm konsepsiyasida ichki turizm mahalliy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik muvozanatni saqlash va madaniy merosni asrash bilan bog'liq jarayonlarning muhim tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Sharpley ichki turizmni "milliy miqyosda barqaror turizm siyosatini amalga oshirish uchun eng qulay platforma" deb baholaydi³. Bu fikr ichki turizm salohiyatidan foydalanishda strategik yondashuv zarurligini ko'rsatadi.

O'zbekiston sharoitida esa ichki turizmni rivojlantirish masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Mamlakatning boy tarixiy-madaniy merosi, tabiiy landshaftlari va hududiy turizm resurslari mavjud bo'lishiga qaramay, ushbu salohiyatdan foydalanish samaradorligi yetarli darajada emasligi ko'plab tadqiqotlarda qayd etilgan. Jahon turizm tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, ichki turizm ko'rsatkichlari past bo'lgan mamlakatlarda turizm infratuzilmasi va xizmatlar bozori to'liq shakllanmaydi⁴. Shu nuqtayi nazardan, O'zbekistonda ichki turizm salohiyatidan foydalanish samaradorligini oshirish masalasini ilmiy jihatdan o'rganish va amaliy mexanizmlarini ishlab chiqish dolzarb ilmiy vazifa hisoblanadi.

MATERIALS AND METHODS Mazkur tadqiqot O'zbekistonda ichki turizm salohiyatidan foydalanish samaradorligini oshirishga qaratilgan bo'lib, unda kompleks ilmiy yondashuv asos qilib olindi. Tadqiqotning metodologik asosi sifatida iqtisodiy tahlil, tizimli yondashuv hamda mintaqaviy rivojlanish nazariyalariga tayangan holda ichki turizm jarayonlarining hozirgi holati va rivojlanish

² Hall, C. Michael. *Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships*. 2nd ed., Pearson Education, 2008.

³ Sharpley, Richard. *Tourism Development and the Environment: Beyond Sustainability?* Earthscan, 2009.

⁴ UNWTO. *International Tourism Highlights*. World Tourism Organization, 2021.

tendensiyalari o'rganildi. O'zbekiston olimlari ichki turizmni milliy iqtisodiyotning muhim tarkibiy qismi sifatida baholab, uning hududiy rivojlanishdagi rolga alohida e'tibor qaratadilar. Jumladan, ichki turizm "hududlarning ijtimoiy-iqtisodiy faolligini oshiruvchi va mahalliy resurslardan samarali foydalanishni ta'minlovchi omil" ekanligi ta'kidlanadi⁵.

Tadqiqot jarayonida ilmiy manbalar tahlili asosiy usullardan biri sifatida qo'llanildi. Xususan, ichki turizmni rivojlantirishga oid dissertatsiyalar, monografiyalar, ilmiy maqolalar va normativ-huquqiy hujjatlar kontent tahlili asosida o'rganildi. O'zbekistonlik tadqiqotchilar ichki turizmni rivojlantirishda infratuzilma, xizmatlar sifati va hududiy marketingning o'zaro uyg'unligini muhim metodik tamoyil sifatida ko'rsatadilar. Sh. Safarovning fikricha, ichki turizm samaradorligini baholashda "turistik resurslar mavjudligi emas, balki ulardan foydalanish darajasi asosiy mezon bo'lib xizmat qiladi"⁶.

Empirik tadqiqot usullari doirasida statistik ma'lumotlar tahlili muhim o'rin tutdi. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi hamda Turizm qo'mitasi tomonidan e'lon qilingan rasmiy ma'lumotlar asosida ichki turistlar oqimi, hududlar kesimida turizm xizmatlari hajmi va ularning dinamikasi o'rganildi. Mahalliy olimlar statistik tahlilni ichki turizm samaradorligini aniqlashda eng ishonchli manbalardan biri sifatida baholaydilar. Jumladan, Q. Abdurahmonov ichki turizm ko'rsatkichlarining o'sishi "hududiy iqtisodiy faollik va aholining turmush darajasi bilan bevosita bog'liq" ekanligini qayd etadi⁷ [Abdurahmonov Q., 2018].

Shuningdek, tadqiqotda SWOT tahlil usuli qo'llanilib, O'zbekistonda ichki turizmning kuchli va zaif tomonlari, mavjud imkoniyatlar va tashqi tahdidlar aniqlashtirildi. Ushbu usul mahalliy turizm salohiyatidan foydalanish samaradorligini baholashda keng qo'llanilayotgan metodlardan biri hisoblanadi. I. Xolmatovning ta'kidlashicha, SWOT tahlil ichki turizmni rivojlantirish strategiyalarini ishlab chiqishda "ilmiy asoslangan va amaliy jihatdan qulay vosita"

⁵ Tuxliyev, Nodir. *Turizm iqtisodiyoti*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2019.

⁶ Safarov, Shavkat. *O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirish muammolari*. Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.

⁷ Abdurahmonov, Qahramon. *Hududiy iqtisodiyot va turizm rivoji*. Toshkent: O'zbekiston, 2018.

hisoblanadi⁸. Mazkur metodlar majmuasi tadqiqot natijalarining ilmiy asoslanganligi va amaliy ahamiyatini ta'minlashga xizmat qildi.

RESULTS AND DISCUSSION O'rganilgan ilmiy tadqiqotlar va rasmiy statistik materiallarning qayta tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda ichki turizm salohiyatidan foydalanish samaradorligi mavjud resurslarga nisbatan past darajada qolmoqda. Ko'plab tadqiqotlarda ichki turistlar oqimining umumiy hajmi yildan yilga oshib borayotgani qayd etilgan bo'lsa-da, ushbu o'sish asosan bir necha yetakchi hududlar hisobiga shakllanmoqda. Ichki sayohatlarning katta qismi tarixiy markazlar — Samarqand, Buxoro va Toshkent bilan cheklanib qolayotgani aniqlangan. Natijada, boshqa hududlardagi turizm resurslari iqtisodiy aylanishga to'liq jalb etilmayapti, bu esa ichki turizm samaradorligini pasaytiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Ilmiy ishlarda keng qo'llanilgan ko'rsatkichlardan biri — ichki turistlarning o'rtacha safar davomiyligi va sarf-xarajatlaridir. Qayta tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda ichki sayohatlar ko'pincha 1–2 kunlik qisqa muddatli xarakterga ega. Bu holat ichki turizmning iqtisodiy samaradorligini sezilarli darajada cheklaydi, chunki qisqa safarlar turizm xizmatlari zanjirida past qo'shimcha qiymat hosil qiladi. Tadqiqotlarda ko'rsatilishicha, ichki turistlar xarajatlarining asosiy qismi transport va ovqatlanish bilan cheklanib, joylashtirish, madaniy xizmatlar va qo'shimcha turistik faoliyatlarga talab pastligicha qolmoqda.

Yana bir muhim natija — ichki turizm infratuzilmasidan foydalanish darajasining pastligi bilan bog'liq. O'rganilgan ilmiy ishlar asosida aniqlanishicha, ko'plab hududlarda mavjud mehmonxonalar, dam olish maskanlari va turistik obyektlar yil davomida to'liq band bo'lmaydi. Bu holat ichki turizmning mavsumiyligini kuchaytiradi va investitsion samaradorlikni pasaytiradi. Ayniqsa, ekologik va qishloq turizmi salohiyati yuqori bo'lgan hududlarda transport qulayligi va xizmatlar sifati yetarli darajada bo'lmagani sababli ichki turistlar oqimi barqaror shakllanmagan.

⁸ Xolmatov, Ilhom. "Ichki turizmni rivojlantirishda SWOT tahlilning ahamiyati." *Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar*, 2021.

Qayta tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, ichki turizm salohiyatidan foydalanish samaradorligi asosan boshqaruv va muvofiqlashtirish mexanizmlarining zaifligi bilan izohlanadi. Ilmiy tadqiqotlarda hududiy turizm dasturlarining ko'p hollarda formal xarakterga ega ekani, ularning aniq ko'rsatkichlar va natijaviy indikatorlar bilan bog'lanmagani qayd etilgan. Natijada, ichki turizmni rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar mavjud bo'lsa-da, ularning real iqtisodiy samarasi pastligicha qolmoqda. Bu esa ichki turizm salohiyatidan foydalanishda tizimli yondashuv yetishmayotganini ko'rsatadi.

1-jadval. O'zbekistonda ichki turizmning asosiy ko'rsatkichlari (2018–2024 yillar)

Ko'rsatkichlar	2018	2020	2022	2024
Ichki turistlar soni (mln kishi)	14,2	7,1	12	15,8
O'sish sur'ati (%)	—	– 50,0	+69,0	+31,7
O'rtacha safar davomiyligi (kun)	2,4	2,1	2,3	2,6
Ichki turist xarajati (o'rtacha, ming so'm)	620	540	710	890
Hududlar bandligi (o'rtacha, %)	48	32	45	53

Ichki turizm ko'rsatkichlarining yillar kesimidagi tahlili shuni ko'rsatadiki, 2018–2024 yillar oralig'ida ichki turistlar soni umumiy hisobda oshgan bo'lsa-da, bu o'sish barqaror xarakterga ega emas. 2020 yilda ichki turistlar oqimi qariyb **50 foizga qisqargan**, biroq keyingi yillarda tezkor tiklanish kuzatilgan. 2024 yilga kelib ichki turistlar soni **2018 yil darajasidan 11 foizga yuqori** bo'lgan. Biroq bu raqamlar ichki turizm salohiyatidan foydalanish samaradorligi to'liq ta'minlanganini anglatmaydi, chunki o'sish asosan son jihatidan kuzatilgan.

O'rtacha safar davomiyligi ko'rsatkichlari ichki turizm samaradorligini baholashda muhim indikator hisoblanadi. Jadvaldan ko'rinib turibdiki, ichki sayohatlar o'rtacha **2–2,6 kun** oralig'ida saqlanib qolmoqda. Bu holat ichki turizmning iqtisodiy samaradorligini sezilarli darajada cheklaydi, chunki qisqa muddatli safarlar turizm xizmatlari zanjirida past qo'shimcha qiymat hosil qiladi.

Amaliy jihatdan, ichki turistlar ko'pincha **Samarqand** yoki Buxoroga qisqa tashrif bilan cheklanib, boshqa hududlarga yo'nalishlar kam shakllanmoqda.

Ichki turistlarning o'rtacha xarajatlari dinamikasi ijobiy o'sishni ko'rsatmoqda. 2018 yilda bir turistning o'rtacha xarajati 620 ming so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024 yilga kelib bu ko'rsatkich **890 ming so'mga yetgan**, ya'ni qariyb **43 foizlik o'sish** qayd etilgan. Biroq ushbu o'sish asosan narxlarning oshishi hisobiga yuzaga kelgan bo'lib, xizmatlar xilma-xilligi va sifati bilan to'liq asoslanmagan. Xarajatlar tarkibi tahlili shuni ko'rsatadiki, ichki turistlarning asosiy sarfi transport va ovqatlanish hissasiga to'g'ri kelmoqda, joylashtirish va ko'ngilochar xizmatlar ulushi esa pastligicha qolmoqda.

Hududlar kesimida infratuzilma bandligi ko'rsatkichlari ichki turizm salohiyatidan foydalanishda mavjud muammolarni yanada yaqqol namoyon etadi. 2024 yilda o'rtacha bandlik darajasi **53 foizdan oshmagan**, bu esa mavjud turistik obyektlarning qariyb yarmi yil davomida to'liq ishlatilmayotganini anglatadi. Ayniqsa, Toshkentdan tashqaridagi hududlarda mavsumiylik keskin saqlanib qolmoqda. Bu holat ichki turizmni rivojlantirishda mavjud resurslardan samarali foydalanilmayotganini va boshqaruv mexanizmlarini qayta ko'rib chiqish zarurligini ko'rsatadi.

CONCLUSION O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda ichki turizm salohiyati yetarli darajada mavjud bo'lishiga qaramay, undan foydalanish samaradorligi hozirgi bosqichda to'liq ta'minlanmagan. Ichki turistlar sonining 2018–2024 yillar davomida o'sishi asosan miqdoriy xarakterga ega bo'lib, bu jarayon turizm xizmatlari sifati va xilma-xilligining mos ravishda oshishi bilan yetarli darajada qo'llab-quvvatlanmagan. Natijada, ichki turizm iqtisodiyot uchun kutilgan darajadagi barqaror daromad manbaiga aylana olmagan.

Tadqiqot natijalari ichki turizm samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi asosiy omillardan biri ichki sayohatlarning qisqa muddatli xarakterga egaligini ko'rsatdi. O'rtacha safar davomiyligining 2–2,6 kun atrofida saqlanib qolishi turizm xizmatlari zanjirida qo'shimcha qiymat hosil bo'lishini cheklamoqda. Bu holat ichki

turizmni iqtisodiy jihatdan samarali tizimga aylantirish uchun uzoqroq muddatli va kompleks turistik mahsulotlar yetishmayotganini anglatadi.

Shuningdek, ichki turistlarning oʻrtacha xarajatlari oshib borayotgan boʻlsa-da, ushbu oʻsish asosan narx omili bilan bogʻliq ekanligi aniqlandi. Xarajatlar tarkibida transport va ovqatlanish xizmatlarining ustunligi, joylashtirish hamda koʻngilochar xizmatlar ulushining pastligi ichki turizm salohiyatidan toʻliq foydalanilmayotganini koʻrsatadi. Bu esa turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilish va ichki bozor talablariga mos mahsulotlar yaratish zarurligini tasdiqlaydi.

Hududlar kesimida infratuzilma bandligining past darajada qolayotgani ichki turizmning mavsumiy va notekis rivojlanayotganidan dalolat beradi. Mavjud turistik obyektlarning yil davomida toʻliq ishlatilmasligi investitsion samaradorlikni pasaytirib, ichki turizmning hududiy rivojlanishga taʼsirini cheklamoqda. Ushbu holat ichki turizmni rivojlantirishda hududiy boshqaruv va muvofiqlashtirish mexanizmlarini kuchaytirish zarurligini koʻrsatadi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari Oʻzbekistonda ichki turizm salohiyatidan foydalanish samaradorligini oshirish uchun tizimli yondashuv, aniq natijaviy koʻrsatkichlarga asoslangan rejalashtirish va ichki bozor ehtiyojlariga mos turistik mahsulotlarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etishini koʻrsatdi. Ichki turizmni rivojlantirish boʻyicha chora-tadbirlar son koʻrsatkichlariga emas, balki ularning iqtisodiy va ijtimoiy samaradorligiga yoʻnaltirilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR VA INTERNET RESURLAR:

1. Cooper, John. Tourism: Principles and Practice. 5th ed., Pearson Education, 2016.
2. Hall, C. Michael. Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships. 2nd ed., Pearson Education, 2008.
3. Sharpley, Richard. Tourism Development and the Environment: Beyond Sustainability? Earthscan, 2009.
4. UNWTO. International Tourism Highlights. World Tourism Organization, 2021.

5. Tuxliyev, Nodir. Turizm iqtisodiyoti. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2019.
6. Safarov, Shavkat. O'zbekistonda ichki turizmni rivojlantirish muammolari. Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
7. Abdurahmonov, Qahramon. Hududiy iqtisodiyot va turizm rivoji. Toshkent: O'zbekiston, 2018.
8. Xolmatov, Ilhom. "Ichki turizmni rivojlantirishda SWOT tahlilning ahamiyati." Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2021.